

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2015

MEMORANTAMO

MADUO: 80

Memorantamo o, o na le ditsebe di le 18.

KAROLO YA A: POKO**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae****POTSO 1 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

SELELO SA MOOPA – GK Setou

- Mmoki o tlhagisa maikutlo a a botlhoko ka mokgwa o mosadi yo a neng a hutsafetse ka gona. Ga a itse phoso e a e diretseng Ramasedi ka ena a mo timile bana ntswa basadi ba bangwe ba tshogofaditswe. O bolela fa a tlhola a file batho dimpho tsa masea a a tsholwang, mme fa go tla mo go ena e le matsapa a bophiri ka go se nko e e tswang lemina, gone basadi ba mekamekile maitibolo a bona.
- Se se mo utlwisang botlhoko le go feta ke gore fa basadi ba bangwe ba roma bana ba bona, ena o tshwanelwa ke go itirela sengwe le sengwe ka ntlha ya go tlhoka ngwana yo a ka mo romang. Ba roma bana ba bona go ba tswela dinao, mme ba direle baeng mogodungwana. Potso ya gagwe ke gore o tlaa nna mosetsana go fitlha leng, ka le mo go se sebaka o tshwanelwa ke go tthatlega ntswa a setse a godile.
- O bolela fa a ne a tshela ka go ikaketsa fa a sa ntse a gola. Mo ditorong tsa gagwe a bona fa Modimo a tsile go mo naya bana. A eletsa fa Ramasedi a ka araba dithapelo tsa gagwe ka go mo tlhoganolofatsa ka bana. Mo go se sebaka, o nosi fela jaaka monwana, mme e bile o gaisiwa ke diatla ka di dira mmogo.
- Ga a bolo go gobe a le naga a leka tsotlhe go nna le ngwana ka go ya le kwa go bo-nka-di-latlha. O lekile tsotlhe tse di neng di ka mo kgontsha go bona ngwana. Ngwana yo o tlišang boitumelo mo mosading mongwe le mongwe. Fa a ka bo a itsitse gore a ka se tshole bana, a ka bo a ne a ipolaya.

[10]**KGOTSA****POTSO 2 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)****A KE BONA BONGWETSI? – GK Setou**

- 2.1 Ngwetsi e e sa tsholegang kwa bogadi. (1)
- 2.2 Kutlobotlhoko - Mmoki o kaya gore mmatsalaagwe o tsena dikgang tsa gagwe le mogatse, e bile o ba tseela ditshwetso. (2)
- 2.3 Ke go emela selo se sengwe ka go dirisa se se tsamaelanang naso jaaka fa go twe dingwetsi ke metlapa. (2)
- 2.4 Tlhatlaganyo - Go gatelela bokao jwa go bontsha gore mala a a tshwereng ngwetsi, a tlaa fodisiwa fela ke go nna le ngwana/boitumelo jwa malapa ke go itsotsoropanya o le mosadi, go tshola bana le go oketsa losika lwa monna wa gago. (2)

- 2.5 Go le gantsi, motho o emelela wa losika ntle le go lebelela fa phoso e leng teng/Go gobelela. (2)
- 2.6 Go botlhokwa gore dingwetsi di ratiwe jaaka bana ba mo gae, e seng go di bogisa/Go sotla dingwetsi ga go a siama. (1)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). [10]

KGOTSA

POTSO 3 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

METSI MASETLHA - EB Masoabi

- 3.1 Ditiro tse di setlhogo tsa bojalwa/Ditlamorago tsa bojalwa. (1)
- 3.2 Kutlobotlhoko - ka gonne bo sotla bana, mme bontsi jwa malapa a a thubega ka ntlha ya go tlhoka tlhokomelo. (2)
- 3.3 O botlha ka tatso le lonko, mme o pakwa go feta kgotlaomone (2)
- 3.4 Poapoeletso – Go utlwatsa modumo wa tumammogo 't' go senola bosetlhogo jwa bojalwa ka go tshwanolola batho, ka go totomolola matlho a bona le go a ntshetsa kwa ntle. (2)
- 3.5 Bosetlhogo jwa bojalwa bo thubile makgotla, bo sentse kagiso le kutlwano mo bathong. (2)
- 3.6 Ke ithutile go tila go nwa bojalwa gonne ditlamorago tsa bona di sa jese di welang/Bojalwa bo senya dilo di le dintsi mo botshelong - go thuba makgotla, go senya kutlwano mo bathong le mo setšhabeng. (1)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). [10]

KGOTSA

POTSO 4 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

BATHAI BA NKWE – RD Molefe

- 4.1 Go thaisiwa ga nkwe. (1)
- 4.2 Maikutlo a go tshwenyega/tsiboso - go ka gailwa le go bolawa ke nkwe fa o sa itse go e thaya. (2)
- 4.3 Gore mmuisi a tlhologanye bonolo ka se go buiwang ka ga sona ka go bapisa metlhala e mebedi ya dikatse, nkwe le tau, mme go e bona e a boifisa gore di ka ne di le gaufi, mme di ka go tllhasela nako nngwe le nngwe. (2)
- 4.4 Tlogelo - Go thusa go kibakibela ga mola wa leboko/go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto ka go tlogela tlhogo ya lefoko 'le' mo lefokong, sekao 'oto boemong jwa leoto. (2)

- 4.5 Wa gakgamala nkwe e go tlasela. (2)
- 4.6 Ke ithutile go thaya nkwe ka manontlotlho go tla gore e se ka ya ntlhagisetsa kotsi. (1)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). [10]

POTSO 5 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)

Maboko a Setswana – MK Mothoagae

MATLHOKOTLHOKO A LOSO – Cedric LS Thobega

- 5.1 Kutlobotlhoko e e tlisiwang ke loso mo matshelong/Ditiro tse di tlohwang ke loso/Ditlamorago tsa loso. (1)
- 5.2 Kutlobotlhoko - A go latlhegelwa ke batho ba re ba ratang jaaka batsadi, banna, basadi, bana le ba losika. (2)
- 5.3 Loso fa lo tla, lo tla ka bonako fela, lo sa laela. (2)
- 5.4 Go bontsha gore loso fa lo tla, ga lo ikitsise gore lo a tla, lo goroga fela ka tidimalo lo se na le fa e le mokgwasa. (2)
- 5.5 Tlhatlaganyo - Go gatelela bokao jwa go bontsha gore loso lo tlogela batho ba se na baabo. (2)
- 5.6 Ga go kwa loso lo ka tshabelwang. (1)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). [10]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- Moanelwamogolo Motswagauteng o godile a sa itse batsadi ba gagwe, mme a godisiwa ke monnamogolo Puso le mosadimogolo ljelele.
- Kgwetlho ya go sa itse batsadi ba gagwe e ne ya tlhorontsha Motswagauteng botshelo ba gagwe botlhe.
- Kwa Motsitlane o gola a lebane le kgethololo ya letsatsi le letsatsi ya bana ba bangwe ka ntlha ya mmala wa gagwe le tshobotsi.
- O ne a bidiwa ka maina a tshotlo a tswana le *Rooijan*, Lekutwane, Letata le go gopotswa gore ga se Motswana.
- Mathata a ga Motswagauteng a oketsega fa a tlhokafalelwa ke batho ba ba ntseng ba mo godisa le go mo ema nokeng.
- O sala le malomaagwe, Mosala, yo o mmogisang le go mo tseela leruo le a neng a le tshwaetswe ke monnamogolo Puso.
- Mosala o mmolelela fa e le lekgalagatsana le le sa itseng rraalona le mmaalona le le sentsweng ke rraalonamogolo.
- Motswagauteng o utlwalelwa ke tshotlo ya ga Mosala, mme o inaya naga le go fetoga ngwana wa mebila.
- Ka ntlha ya tlaa le go tlhoka diaparo, o utlwalelwa ke serame, mme o feleletsa a setswe ke ba lekoko la ga Mokwepa le le retlang batho.
- Kwa ga Mokwepa o falodisiwa ke Gokatweng yo o mo lemogang gore ke morwae.
- Mo tekesing ya Foreiborogo bapagami ba tekisi ba mo kgoba ka go mmita morwa, lekutwana.
- O goroga kwa Foreiborogo kwa a tekotelwang go thusa mosadi wa mosweu yo o neng a phamoletse sekgwama sa madi, mme o amogelwa kwa bookelong.
- Kwa bookelong o a thoba morago ga go bona lepodisi le a le boneng kwa ga Mokwepa le batla gore a tsholole kgetse e e amanang le monnaalona.
- Motswagauteng o goroga kwa Gauteng kwa a lwanang le go thubakakiwa ke senatla sa mosimane se se neng se mo latofatsa ka go se thula.
- O tsenwa ke malwetse le go gatelelwa mo go maswe, mme o selwa le go thusiwa ke *Alberto* le *Salamina*.
- O tshoga le go tshaba morago ga go bona *Salamina* a rekisetse mosadi wa mosankoma moriri wa gagwe.
- O tsiediwa ke basimane ba babedi ba ba neng ba mo dumedisa ka *Sezulu* le *Sesotho*.
- Kwa Foreiborogo o latofadiwa ka go tshwaratshwara *Sartjie*, mme o kobiwa mo sekolong.
- Ka dinako dingwe Motswagauteng o ne a tshela le basimane ba ba lelerang le mebila mo botshelong jwa gagwe.

[25]**KGOTSA**

POTSO 7**LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

- 7.1 *Au Kornei* o ne a thapile Motswagauteng/*Au Kornei* e ne e le mothapi, fa Motswagauteng e ne e le mothapiwa. (1)
- 7.2 O ne a le motshwaana ka mmala.
Matlho a le matala.
Moriri e kete moetse wa pitse/Meriri e le boditse. (2)
(Di le pedi fela)
- 7.3 O lerato - O ne a dira le mosadimogolo ljelele dingwagangwaga kwa ntle ga dintwa. (2)
- 7.4 Go iteba mo seiponeng fa a ikobonya, mme a bue le motho yo o mmonang mo go sona, a mo rate, a mo tlotle, a mo tshepe, gone go se motho yo o mosola go mo feta/motho mongwe le mongwe o botlhokwa mo botshelong, mme a ithate le go se ikobonye mo botshelong. (2)
- 7.5 Go robala mo tirong go go kgontshitsheng Motswagauteng go thoba. (2)
- 7.6 Go tlhoka maikarabelo ga ga Mosala go fetotse Motswagauteng ngwana wa mmila. (2)
- 7.7 Bapalami ba tekisi ba ba neng ba sotla Motswagauteng ka ntlha ya tshobotsi/Baagi ba Foreiborogo ba ba neng ba re Motswagauteng ke mpimpi ya lekutwana a ka nna a swa/Mosadimogolo yo o neng a phamolelwa sepatshi ka go twe ke mosweu a ka nna a tseelwa madi. (4)
- 7.8 Go bua le Motswagauteng gore a tsholole kgetsi gone legodu e le monna' alona/le tlhotlheeditse Motswagauteng gore a tshabe kwa bookelong go tsweledisa morero wa padi pele. (2)
- 7.9 Go lemoga Motswagauteng ga ga *Janie* go tlisitse kgolagano magareng ga gagwe le losika lwa bo*Janie*. (2)
- 7.10 Ee - Gokatweng o paletswe ke go tlhokomela le go ikgodisetsa ngwana/Mosala o ne a mo sotla le go mmogisa morago ga loso lwa ga mosadimogolo ljelele go fitlha a thoba. (2)
- 7.11 Ga go a siama - Ga re a tshwanela go bona madi ka go bolaya ba bangwe/Ka go dira madi ka go rekisa dirwe tsa bona/Ga re a tshwanela go bolaya gone botshelo e le jwa Ramasedi. (2)
- 7.12 Go nna le lerato mo go ba bangwe le go thusana jaaka setshaba sa rrantsho. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). [25]

KGOTSA

POTSO 8 (POTSO YA TLHAMO)**OMPHILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Motlalepule o ne a dira mo meseseng mo Doornfontein. Moso le moso a palama go ya tirong, maitsiboa mangwe le mangwe a boele gae, a se na mokaulengwe. Basetsana ba a dirang nabo ba mo logela leano. Sekhukhuni ga se ke se tlhoka sebatladi, mongwe a mo loma tsebe.
- A tswa a ya go batla tiro gosele, ntekwane o ya go tsena mo ganong la tau.
- A ya go tsena mo matlong a maleele a makgoa. A fitlhela go dira tshetsana ya Aforika. Mo tshetsaneng e, ga bo go le mosetsana mongwe a bidiwa Thandi. E ne e le montlenyana wa difoete a ratwa ke botlhe. Fa Motlalepule a tsena, a bona mokgele o mo tswa dinaleng o tsewa ke motho a tla a eme ka dinao.
- Thandi a simolola go mmeela dirai, go mo tshela dithupana letshotelong. Motlalepule a iphitlhela a le mo kamoreng ya ga Thandi e bile a goduma tee e a e fitlhelang e ntse e le mo molelong. E ne e se monate, e bile e na le monko o o bodilanyana. Motlalepule o fitlhetse Thandi a na le lekolwane la tedu tsa katse, mme la itirela boithatelo ka ena. Morago a lemoga fa a imile.
- Motlalepule o ne a tshwanela ke go batlela lesele lwa gagwe bonno kwa kgodisetsong ka e ne e se maikaelelo a gagwe a go ima.
- A kopana le mosimane wa Thabantšho, mme ba tshagofadiwa ka ngwana wa mosetsana go twe Mosidi. O ne a tshela a gopotse leitibolo la gagwe ka a ne a sa itse gore ngwana wa gagwe o tshela jang. O lekile go dira maano a gore a fitlhelele Omphile kwa kgodisong jaaka a ne a kopa RraMosidi gore ba ithuele ngwana wa mosimane. Leano lwa gagwe le ne la retela. O ne a simolola go nna ka sephiri gonne a sa se utulela mogatse fa a ne a mo nyala.
- MmaMosidi o ne a simolola go ebela le naga, mme morago a otlhega ka ntlha ya lebaka la go batlana le tsibolantha.
- RraMosidi o lekile go batlana le thuso mo dingakeng, mme ga retela.
- MmaMosidi o ne a setse a bontsha gore di mo ya tlhogong ka go tlhola a tlhola ngwana mongwe le mongwe wa mosimane ka fa morago ga ditsebe, gonne a ne a beile Omphile letshwao ka fa morago ga tsebe ya molema.
- Baagisani ba ne ba setse ba mmitsa Dinalana ka ntlha ya go tshwaratshwara bana ba basimane.
- Bokoja jwa gagwe bo ne jwa etegediwa ke go tshwara sephiri. Tlhaloganyo ya gagwe e ne e sa dire sentle. Go ne go sa fete letsatsi a sa selwe mo mmileng.
- A simolola go roroma jaaka motho wa letshoroma. Fa Mosidi a tlola a re o a mo tshwara a kua jaaka e kete ntšwa e gatile legala.
- Ngaka ya fitlhela maloba e le maabane.

[25]**KGOTSA**

POTSO 9**OMPHILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

- 9.1 Monnamogolo Ofentse. (1)
- 9.2 Thandi o ne a fufegela Motlalepule ka a ne a le montle go mo gaisa, e bile basetsana ba bangwe ba sa tlhole ba mo rata, mme a bona e kete mokgele o tlaa mo tswa diatleng. (1)
- 9.3 O ne a boifa gore RraMosidi o tlaa mo tlhala/ke go rata lenyalo go gaisa ngwana wa gagwe. (2)
- 9.4 O ne a tliša tsholofelo ya gore Motlalepule o tlaa bona ngwana wa gagwe ka go mo raya a re, se a se batlang se gare ga mpa ya lefatshe, mme e tlaa re letsatsi lengwe a tsamaye a se bone. (2)
- 9.5 Mosetsana yo mosetlhana,
Motho wa maratwa go lejwa,
O katogile monyo,
Matlho a gagwe e kete kgomo ya mmofu e jele teledimo,
Dipounama di le matlerebunyana.
Matlho gagwe a phatsima e kete a getitse dikeledi.
Matshweka. (3)
(Di le tharo fela)
- 9.6 O senyeditse Motlalepule bokamoso ka go mo imisa a ise a ikaelele, mme se, sa dira gore a neelane ka ngwana yo o neng a mo tlholela mathata mo isagong. (2)
- 9.7 Go thibetse Omphile mo go kopaneng le mmaagwe go letlelela poloto ya padi go tswela pele. (2)
- 9.8 Ee- o ne a tshwanetse a ka bo a bone fa a ne a henahena bana ka fa morago ga ditsebe kwa Olanti ka ba ne ba le mmogo.
Nnyaya - o ne a mo rata thata ka jalo o ne a ka se lemoge sepe. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 9.9 Kwa Matile, bontsi bo ne bo sa romele bana kwa dikolong, gonne go twe basimane ba tshwanelwa ke go atisa leruo, fa basetsana ba sa tshwanelwa go rutiwa gonne go twe ba rutelwa baditšhaba.
Gompieno, botshelo jwa Motswana ga bo a ikaega ka leruo jaaka mo malobeng, mme bana ba basimane le basetsana ba isiwa dikolong. (2)
- 9.10 Ee - A ka bo a ne a sa swa ka lehunelo/a bo a buile sephiri sa go betelelwa ga gagwe.
Nnyaya - Mongwe le mongwe o fiwa sebaka gabedi, go ipona diphoso le go leka gape. (2)

- 9.11 Ke ne ke tlaa mo itshwarela, gonne e le motsadi wa me, gonne rotlhe re dira diphoso, mme re tlhoka boitshwarelo. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 9.12 Ee - gonne e tlaa re morago o ye go mo tsaya fa o se na go mmatlela bonno jo bo siameng. (2)
Nnyaya - motsadi mongwe le mongwe o tshwanetse go baakanyetsa ngwana wa gagwe pele a goroga. Motsadi mongwe le mongwe o tshwanetse go ikgodisetsa ngwana wa gagwe e se re ka moso a baya batho ba bangwe molato fa ngwana a fapogile.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)
- 9.13 Le pelong ga le tshetse. Fa o na le mathata o tshwanetse go ntshetsa kwa ntle se se go jang, o se swe senku/Moipolai ga a lelelwe, selelo sa gagwe ke moropa, fa o lela rotlhe re a bina. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) **[25]**

KGOTSA

POTSO 10 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MASEGO – G Mokae

- Masego o kopane le dikgwetlho le mathata a a seng kana ka sepe mo botshelong jwa gagwe ka ntlha ya fa a ne a betelelwa. Batsadi ba ga Masego ba mo rometse kwa sekolong, mme ena ga a ka a dirisa tšhono e a neng a e newa. Rraagwe o ne a sotlwa ke base *Schalk*, mme a itshokela tshwaro e e makgwakgwa ya ga monngwagwe fa fela a ka bona morwadie a na le isago e e phatshimang.
- Ka e ne e le ngwana yo o botlhale, o ne a bonelwa tšhono ya go tsena kwa sekolong sa Sedimosang kwa go neng go na le ditšhono tse dintsi tsa go mmonela dithuso tsa madi go ya kwa yunibesithing ka ntlha ya botlhale ba gagwe. Le yona tšhono e, ga a ka a e dirisa ka ntlha ya go kgotsofatsa tsala ka go nwa bojalwa ntswa e se monwi wa jona.
- Ditlamorago tsa go itshiela ga gagwe e nnile go betelelwa ke Ntsime, a ima, mme a tshwanelwa ke go busediwa gae. O ne a tshwanelwa ke go tlogela sekolo, mme a batle tiro go kgona go tlamela lesea la gagwe.
- O nna lelata la basweu, ntswa a ne a na le maboko a a tshamekileng ka ona, a a ka bong a mo dirile motho setšhabeng ka a ne a tsile go newa dithuso go mo kgontsha go fitlhelela ditoro tsa gagwe.
- O tsoga mo mosong ka somamararo go tswa ureng ya boraro go tshwara setimela sa ntlha go ya tirong. Go ne go le bokete thata go tsoga ka nako eo, mme o ne a se na boithophelo. Fa a fetsa fela go tsena mo dikobong a gakgamale e setse e le nako ya gore o tshwanetswe ke go tsoga, mme pelo e rothe madi.

- O ne a le dingwaga di le masomeamararo, mme ditshikatshika tsa botshelo le mokgweleo wa go nna motsadi a le esi di setse di mo amile, di tlogetse dingalo tsa tsona mo mmeleng le sefatlhegong sa gagwe.
- O ne a tshwanelwa ke go tsamaya sekgala se seleele go ya kwa boemeladitimela jwa *DeWildt* a na le basadi le banna ba ba dikobo dikhutshwane jaaka ena, le bona ba ya go jaka go fatela bana ba bona kwa maburung.
- O ne a patelesega go tlhapa ka metsi a a tsididi mo marigeng gonne morwae a sa reka parafene ya go gotetsa poraemasetofo. O ne ka malatsi mangwe a salela bathapi ba gagwe le ntlo, mme a tlogele morwae a le esi mo gae.
- Tse tsothe di diragala jaana ka ntlha ya ga Masego ya go palelwa ke go emelelana le kgatelelo ya tsala.

[25]

KGOTSA

POTSO 11

MASEGO – G Mokae

- 11.1 Ba ne ba nna mmogo mo phaposing/Ba arogana sengwe le sengwe se rraagwe *Sannah* a neng a mo tlisetsa sona.
(Ntlha e le nngwe fela) (1)
- 11.2 O ne a galefa thata mo a feleditseng a teketile Masego gore a bo a amogelwe kwa bookelong a idibetse. (2)
- 11.3 Ee - o rometse morwadie kwa sekolong go ithuta e seng sepe fela, a itshoketse tshotlako ya ga base *Schalk*, mme ena o boa a imile.
Nnyaya - a ka bo a sa mo teketa gonne Masego a sa ima ka maikaelelo, mme a beteletswe. (2)
- 11.4 Go tlhoka lerapo la mokwatla - o ne a raelesega bonolo go kgotsofatsa tsala ya gagwe go nwa bojalwa ntswa e se monwi wa jona. (2)
- 11.5 Ke go gana go tlamela ngwana wa ga *Lizabeth* jaaka a ne a solofeditse. (2)
- 11.6 O ne a thusa Masego ka go mmatlela tiro e e mo kgontshitseng go ruta morwae/O ne a lekola Masego thata fa a ne a le kwa bookelong/O ne a letlelela Masego go nna kwa go ena gore kgone go ya tekolong kwa bookelong. (2)
- 11.7 O ne a batla gore Masego a tsene sekolo le go nna le isago e ntle/Maikarabelo a go godisa bana ba gagwe. (2)
- 11.8 Badiredi ba dipolase ba ne ba se na ditshwanelo jaaka fa re bona base *Schalk* a ne a sotla boKgabo Motsepe.
Gompieno badiri ba na le ditshwanelo tse ba ka tlaleang tsholo-makgwakgwa gona. (2)

- 11.9 O senyeditse Masego isago e e neng e phatsima ka go mo raela gore a nwe bojalwa. (2)
- 11.10 Di mo thubetse lelapa. Di mo kgaogantse le mosadi le bana ba gagwe. (2)
- 11.11 Ee - Dilo o di itirile, o ne a batlang mo bojalweng ntswa a sa bo nwe, go leka go kgotsofatsa tsala.
Nnyaya - Fa a ne a sa kgotsofatse Sannah, o ne a tlaa bona kae thuso e a neng a e tlhoka? (2)
- 11.12 Ke ne ke tlaa mo tlogedisa dipolotiki ka a bone se se diragaletseng rraagwe. Ke ne ke tlaa kgaogana nae, gone ke sa batle go ikutlwisana botlhoko jaaka fa ke itse ditlamorago tsa tsona. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 11.13 Ee - mo pusong ya tlhaolele fa o ne o le kgatlhanong le puso, o ne o ka bolawa nako e nngwe le e nngwe.
Nnyaya - ga e maleba gone *Vusi Mngoma* a ne a sa dira sepe se se phoso fa e se fela go lwela kgololosego ya Bantsho. (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 12 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokia

- Mafenya o ne a bolelela Dikobe gore ga a na boroko. O rata mosetsana yo go tweng Nkefi. Sebe sa phiri ke gore o a mo gana. O mo gana nnang ya banyana. O mo lekile makgetlo a le mararo a ntse a mo gana. Ntekwane o mo gana jaana a ikantse Ntope yo o setseng a nyetse.
- Mafenya o ne a kopa Dikobe gore a ye go mmuelela kwa go Nkefi, gonne ena le Nkefi ba tsene sekolo mmogo kwa Heberone fa ba ne ba ithutela borutabana. O ne a na le tsholofelo ya gore fa Dikobe a ka bua le ene, a mo lemosa se maikaelelo a gagwe e leng sona, gongwe a ka busa mogopolo. Fa a ka mo direla jalo, o tlaa itumela thata, mme a nona.
- Dikobe o ne a sekegela thomo ya ga Mafenya tsebe. Dikobe o ne a bolelela Nkefi fa go le mongwe yo o se nang boroko fa a mo gopotse. Lerato lwa gagwe le phophoma lefulo jaaka bojalwa bo bidisitswe. Nkefi o ne a re ena ga a na nako ya ditlontlokwane le dithamalakwane. Nkefi o ne a raya Dikobe a re a se ka a mo ferekanya maikutlo ka sekoropolapa se go tweng Mafenya. O bitsa Mafenya sekoropolapa jaana ka a ithaya a re lerato le laolwa ke dithoto ntswa lerato e le la maikutlo. Nkefi a re o boleletse Mafenya mo matlhong gore ga se wa maemo a gagwe, o nagana gore fa a na le madi, rraagwemogolo e le kgosi ya Bafurutshe, e bile a na le ntlo e e leng ya gagwe tsotlhe tse di ka dira gore le fa e bile maemo a ga Ntope a ntse jang o tlaa mo nyala. Nkefi a re fa a batla thuso Ntope o teng, o mo thusa jang ka a tshwanelwa ke go itshimololela botshelo jo e leng jwa gagwe, a ipatlela molekane yo e leng wa gagwe, go na le go ikanya thuso go tswa mo monneng wa lelapa ka maikarabelo a gagwe e le go tlhokomela lelapa la gagwe. Dikobe o ne a gakolola Nkefi gore, Ntope o nyetse, a itseele Mafenya yo o sa nyalang. Ka moso a se lelele kgama le mogogoro gonne a fetilwe, mme a gopole Mafenya go setse go le thari.
- Go ne go setse go itsege gore Nkefi ke ena yo o tlhakathakanyang lelapa la ga Ntope. Go ne go setse go tswa go sekwa kwa lelapeng la ga Ntope ka dilo tsa ka bomo tse Nkefi a ka bong a di tidile. Lerato mo ntlong ya ga Ntope le ne le fedile. Ntope o ne a tlhagelwa ke kotsi ya sejanaga. O dira le phoso ya go lekola Ntope go feta le mosadi. Mo mosong wa letsatsi le le latelang ga tsena mogala o o begang fa Ntope a tlhokafetse. Nkefi o ne a idibala fa a se na go utlwa pegi e, mme o ne a isiwa kwa bookelong. O ne a lela go feta mogatsa moswi. O feditse beke yotlhe a sa ye tirong. Motho a lela e kete moswi ke mogatse.

[25]**KGOTSA**

POTSO 13**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokuwa**

- 13.1 Ntshidi ke ngwana wa ga Legae. (2)
- 13.2 Nkitsing o ne a itse gore monna o a tlhatswetswa.
Monna o apeelwa dijo.
Ntlo e a phepafadiwa. (3)
- 13.3 Ke sa go lemosa kgakololo gore ka dinako dingwe dilo ga di diragale jaaka go ne go solofetswe/Ga di tsamaye ka tsela e di tshwanetseng go tsamaya ka yona. (2)
- 13.4 A kutlobotlhoko ka rraagwe a sa bolo go mo ema nokeng mo dithutong tsa gagwe, mme jaanong fa a tlhokafetse ga a itse gore o tsile go rekelwa ke mang purapura. (2)
- 13.5 Ke motho yo o se nang nnete, yo o se nang ditebogo, gonne fa a bona Ntshidi a nyalwa, o bona fa Legae a sa tshwannwe ke bogadi ka e se rraagwe. (2)
- 13.6 Nnyaya - tshwetso e Legae a e tsereng (ya go ipolaya) ga e rarabolole mathata, ka ntlha ya gore ga go na motho yo o se nang mathata, go ipolaya go tlhola mathata a mantsi, gonne le batho ba o ba tlogelang, ba ipotsa dipotso di le dintsi tseo di tlhokang dikarabo. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 13.7 Go tlhokafala ga ga Ntshidi go isa ditiragalo tsotlhe tsa terama kwa bokhutlong, mme Tlhapi o a itshola. (2)
- 13.8 Ee - Ntshidi o dumelane le mmaagwe gammogo le rraagwemogolo gore bogadi jwa gagwe bo tsewele kwa Mmitolente.
Nnyaya - go le gantsi mo setsong bana ga ba tsene dikgang tsa lenyalo ka di le masisi, mme ba tsaya fela se ba se bolelelwang. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 13.9 Nnyaya - ga go a siama gonne ngwana a na le kwa gagabo kwa bogadi bo ka tswelang teng e seng kwa ga rraagwemogolo.
Ga go a siama- gonne e le go lomeletsa, dinako tsotlhe fa ngwana a ntse a tsena sekolo kwa gaabo mmaagwe ba ne ba le kgakala, mme fa madi a tla ga a tshwanele motho yo o ntseng a eme ngwana nokeng, a tshwanela bona. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 13.10 Ee - go siame gonne setso se dirwa jalo/mo setsong sa Setswana kgomo e gapiwa le namane/ngwana ga a tlhaolwe, go le gantsi o a amogelwa mo setsong.
Nnyaya - gonne gantsi ngwana yoo fa a gola o tlaa simolola go go tlhanogela fa a se na go itse gore ga o rraagwe, fela jaaka Ntshidi a ne a dumelana le kakanyo ya ga mmaagwe. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).

- 13.11 Ee - gore a tle a ithute ka diphoso tsa gagwe/a bone diphoso tsa gagwe. O ne a itewa ka ntlha ya diphosophoso tse a neng a di dira.
Nnyaya - ga go ope yo o ka ratang fa o ka latlhegelwa ke monna le ngwana ka nako e le nngwe/Go utlwiswa botlhoko go feta selekanyo go latlhegelwa ke batho ba le babedi ka nako e le nngwe. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 13.12 Go nna motho yo o tlhokang ditebogo ga go a siama/megagaru ga e busetse sepe/go nna le maikarabelo a bomme. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) [25]

KGOTSA

POTSO 14 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

GA SE LORATO – MJ Magasa

- Motsamai o ne a ipala mabala a kgaka mo go *Angeline* yo o neng a le magorogo mašwa kwa femeng ya bona e leng *UTC*. O ganne go tsaya dikgakololo tsa badiramogonae Gosekwang le Lenkapere tsa gore basetsanyana ba tla mo jela madi, mme a bona fa e kete ba ne ba mo ipatlela. Ke nnete mafoko a bona ga a ka a wela fa fatshe, gonne fela kwa tshimologong *Angeline* o kopa Motsamai go mmontsha tuelo ya gagwe ya kwa tirong. Ba tshwanetse go itse gore ba dirisa madi jang. Le gone madi a laolwa ke mosadi. *Angeline* o bolelela Motsamai gore ba tshwanetse go iphokisa phefo ba ya kwa dihoteleng. Motsamai le *Angeline* ba ne ba ja madi ka go etela dihotete tse di farologaneng le dithabene tsa mefutafuta.
- Motsamai o agela *Angeline* ntlo ya madi a kana ka R60 000. *Angeline* o itse sentle fa Motsamai a na le mosadi le bana. Ena a ipatlela fela madi le dithoto. Motsamai o ne a kobiwa jaaka ntšwa morago ga ditshenyegelo tsotlhe mo lelapeng la ga *Angeline*. Fa a se na go mo agela ntlo *Angeline* o ne a mmolelela gore ba tshwanetse go reka fenitšhara, mme fa a sa kgone a sutele banna ba bangwe ba ba tla e rekang. Se se supa fa lorato lwa ga *Angeline* mo go Motsamai e ne e le lwa dithoto e seng lwa maikutlo. Morake morwa wa ga *Angeline* o ne a thusa mmaagwe go koba Motsamai mo ntlong a re Motsamai ga se rraagwe ka e bile ntlo e kwadisitswe ka ena Morake.
- Magaleng ga go iwe gabedi, mme e seng go Motsamai. Motsamai o ratana le lekgarebe le lengwe le le bidiwang *Suzan*, o mmolelela ka mokgwa o a nang le madi a le mantsi e bile o a tlhokela tiro. O fudugela kwa ntlong ya gagwe. Morago ga dikgwedi di le tharo Motsamai a ntse a nna foo, o rebolelwa go dirisa sejanaga maikaelelo e le go oka Motsamai go mo kgontsha go fitlhelela tse a di batlang. *Suzan* o akanya gore ba rekise merogo. Motsamai o reka bene e e tlileng go thusa mo kgwebong. Morago ga ngwaga ba aga lebentlele le legolo.
- Motsamai gape o tswa mo ntlong ya ga *Suzan* a itshopere diatla. Sentebaleng morwa wa ga *Suzan* o bontsha Motsamai bopaki jwa gore lebenkele ke la ga *Suzan* e seng Motsamai. Fa ba se na go mo ja dipereko, ba mmolelela fa e le rraagwe boLesego.

- Motsamai ga a fetwe ke mosese, o kopane le *Gladys* mo teropong ya Tlhabane. O ipala mabala a kgaka. Gladys o mo dirisetsa go mo epela metsi mo setsheng sa gagwe gammogo le go mo tlhabololela ntlo. Morago ga ngwaga ba ntse ba dirile ditlhabololo, dilo tsa tlhakathakanela Motsamai. Kefentse mogatsa *Gladys* o ne a boela mo ntlong ya gagwe, mme Motsamai a kobiwa a bo a duedisiwa madi a a kana ka dikete di le lesome tsa ditshenyegelo tsa go nna mo ntlong ya monna yo mongwe.

[25]

KGOTSA**POTSO 15****GA SE LORATO – MJ Magasa**

- 15.1 Go nna matlho mantsi.
Go se kgotsofale ka se o nang naso.
Megagaru.
Bontlenyane bo seng nosi bo a rotha.
(E le nngwe fela) (2)
- 15.2 Makgakga - gonne mosadi wa gagwe a mo tshwariseditse tlamelolo ya bana. (2)
- 15.3 O ne a tshela a kgothositswe.
O ne a kaya fa a duetse thekhethe ya 'TPA'.
O ne a dira 'overtime'. (2)
- 15.4 O ne a le lerato - O ne a rata bana ba gagwe le go ba direla bokamoso jo bo phatsimang.
O ne a le pelotelele - O itshoketse Motsamai ka dilo tse a neng a di dira lebaka le lelele.
O ne a na le maikarabelo - O ne a tsenya bana ba gagwe sekolo le fa go ne go le thata go fitlha e nna batho setšhabeng.
O ne a tletse mowa wa iposulosego – o ne a re o tlaa batla bana ba bangwe. (3)
- 15.5 Go thiba mmutlwa ka madi/go itshegetsatsa ka bogale ga ga Motsamai go dira gore a etegele/a tswelole go keta basetsana diketo, ka go se dikgato tse di masisi tse Gadifele a di tsayang tebang le maitsholo a gagwe. (2)
- 15.6 Motsamai o ne a tswa ka baki ka *Suzan* a ne a fitlhetse maikaelelo a gagwe a go mo agela lebenkele le go mo rekela bene. (2)
- 15.7 Ee – e ne ya nna nnete gonne kwa bokhutlong Gadifele o ne a ratana le *Bra Dan*. (2)
- 15.8 O tlhabololetsa *Gladys* ntlo a bo a mo epela metsi/O mo jetse madi. (2)
- 15.9 Emang a ka tsoga a nyetswe, mme a dira monna jaaka mmaagwe a ne a dira.
Lesego a ka tsoga a tlogela mosadi le lelapa a ralala naga ka bana ba tsaya thuto mo batsading/ba ithaya ba re go dirwa jalo. (2)

- 15.10 Ee - gonne batho ba ikgobokanyetsa ka mekgwa e e farologaneng e e maswe.
Nnyaya - ke go ruta ngwana ka tsela e e sa nnang sentle le go mo latlha ka a tlaa fetelela gonne segotsa se a fetelela. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 15.11 Ee - Ke ne ke tlaa mo itshwarela gonne e le motsadi wa me, mme rotlhe re na le diphoso.
Nnyaya - Ke ne ke ka se ka ka mo itshwarela gonne a ntshotlile mo botshelong. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko).
- 15.12 Ke ithutile gore Rre Selapo ke motho yo o kemonokeng. O a agisanya ka a ne a leka go dira kagiso mo lapeng la ga Motsamai. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). [25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE: 80

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng katlholo le go tthaloganya setlhangwa 7 MADUO	-Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo go tswa mo lebokong -Go tthaloganya setlhangwa le leboko go go manontlhotlho	-O bontsha go tthaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tthalogangwa ga mofutakwalo le leboko	-Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tthaloganyo e e kwa tlase ya mofutakwalo le leboko	-Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsofatseng -Ga go na dintlha dipe tse di tshegetsang setlhogo -Tthaloganyo e e tlhaelang ya mofutakwalo le leboko	-Setlhogo ga se a tthalogangwa -Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko -Morutwana ga a kgona go tthaloganya mofutakwalo le leboko
KAGEGO LE PUO					
Popego, kelelo e e tthaloganyegang le tthagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tthamong 3 MADUO	-Popego e e lomaganeng -Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse -Gotlhelele ga e na diphoso tsa puo, mopeleto le matshwao a puiso	-Kagego e e tthamaletseng le kelelo e e utwalang ya ngangisano -Kelelo ya ntlha ya ngangisano e kgona go salwa morago -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse	-Go na le bosupi jwa kagego -Tthamo e tthoka kelelo e e bopegileng sentle ya tthaloganyo le tomagano -Diphoso tse dinnye tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi	-Popego e supa tthaloganyo e e fosagetseng -Dintlha tsa ngangisano ga di a rulaganngwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonagala -Segalo le setaele tse di sa nepagalang	-E agegile bokoa -Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng
SEELO SA MADUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1

KAROLO YA B LE C: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA DITLHAMO TSA DIKWALO: PADI LE TERAMA [25 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng, katlholo le go tlhaloganya setlhangwa 15 MADUO	-Tsi bogelo ka dinaledi: 14–15 -Tsi bogelo e e manontlhotlho: 12–13 -Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshagediwa ka botlalo go tswa mo dikwalong -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go go manontlhotlho	-O bontsha go tlhaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsi bogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshageditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go a bonala	-Thanolo ya setlhogo e e mo magareng, ga se diponagalo tsothe tse di tlhagisitsweng ka botlalo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshageditsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshageditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tlhalogantse bontlhabongwe jwa mofutakwalo le setlhangwa	-Thanolo e e tlhaelang ya setlhogo, ga go na le diponagalo dipe tse di tlhagisitsweng ka botlalo -Go dintlha di le mmalwa tse di tshageditsang setlhogo -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Go tlhaloganya mofutakwalo le setlhangwa go gonnye thata	-Setlhogo ga se tlhalogangwe -Maiteko a a bokoa a go araba potso -Dintlha tsa ngangisano ga di dumelesege -Morutwana ga a kgona go tlhaloganya mofutakwalo kgotsa setlhangwa
KAGEGO LE PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Popego, kelelo e e tlhaloganyegang le tlhagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong 10 MADUO	-Popego e e lomaganeng -Matseno le bokhutlo di manontlhotlho -Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse	-Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Matseno, bokhutlo le ditemana dingwe di rulagantswe sentle ka tomagano -Kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse	-Go na le bosupi jwa kagego -E a tlhaloganyega le go lomagana fela e na le diphoso -Diphoso di le mmalwa tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi -Bontsi jwa ditema di nepagetse	-Popego e supa thulaganyo e e fosagetseng -Dintlha tsa ngangisano ga di a rulagangwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonala -Segalo le setaele tse di seng maleba -Ditemana di fosagetse	-Go tlhokagala ga kagego go kgoreletsa kelelo ya ngangisano -Diphoso tsa puo le setaele se se fosagetseng di tlhola setlhangwa se se sa atlegang -Segalo le setaele tse di seng maleba
SEELO SA MADUO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4